

# Franckesche Stiftungen zu Halle

## Brief von August Hermann Francke an Cotton Mather.

**Francke, August Hermann  
Grischow, Johann Heinrich**

**Halle (Saale), 19.12.1714**

---

### Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle ([studienzentrum@francke-halle.de](mailto:studienzentrum@francke-halle.de))

### Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle ([studienzentrum@francke-halle.de](mailto:studienzentrum@francke-halle.de))

[urn:nbn:de:gbv:ha33-1-139913](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:gbv:ha33-1-139913)

abgedruckt in *Exst. Nat. al. sec. l. a. a. H. Franc. ii. et* 1707/1708 [17]

Viro maxime Reuerendo atque Amplissimo 1763

D. GJONN MATHERO,

Ecclesia Christi Bostonensis in America Ministro fidissimo

Augustus Hermannus Franckius

rvberrimam in Christo salutem dicit.

Litteras Tuas, die 10 Ianuarii, anni 1712<sup>mi</sup> ex India Occidentali ad me datas, una cum adiunctis libellis & nummo aureo ad d. 1. Aprilis 1713 rectissime accepi: illa autem, quas die 28 Maii 1711. abs Te missas esse, scribis, ac quarum exemplum istis incluseras, mihi nondum sunt reddita. Sane ingenti me gaudio adfecerunt vna ista littera Tua, tum propter donum, ex tam remotis regionibus prater omnem spem atque opinionem meam Orphanotropheo nostro oblatum, librosque mihi destinatos, tum praecipue eam ob causam, quod inter eos, quibus causa Dei his temporibus cura cordique est, (quorum multos per diuinam gratiam noui) & Te esse intellexi. Quod ipsum partim libris, ad promouendam Christi cognitionem abs Te conscriptis, perspexi, partim ex sanctione voluntate, quam ex institutorum nostrorum, ad eundem finem spectantium, delineatione Te cepisse, verbis pluribus narrari non immerito iudicavi. Nunc factum est, vt compellatio Tua, qua in alicuius libelli praefatione ad indefessam operis Dei continuationem me cohortaris, imprimis autem preces piique vota, quae pro me meisque collegis ac Orphanotropheo nostro litteris Tuis nuncupasti, quaque quotidie abs Te pro nobis ad Deum fieri adfirmas, animum meum meorumque collegarum ad laudandam inenarrabilem celestis Patris bonitatem mirifice excitarint. Pro quo diuino beneficio & quod istam Tibi mentem indidit, Ipsi iterum iterumque gratias ago, & vt eandem mentem Tibi perpetuam esse iubeat, atque in amplificando illuc etiam locorum Christi regno in dies magis magisque defigat, ex animo precor. Quam incunda igitur Tuae mihi fuerunt litterae, tam vehementer doleo, quod pro eo, ac debui, illis respondere adhuc haud potuerim. Tanta nimirum negotiorum multitudinem, (quod vere adfirmare possum) adhuc distentus fui distinctorque, vt, nisi Deus Optimus Maximus sua me singulari gratia suffulciret confirmaretque, succumben-

a

dum mihi iam pridem fuerit. Neque in laborum meorum  
perfuntione, imprimis etiam in responsionibus ad amicorum  
epistolas, aliter mihi usu venire solet: ac torrenti, qui ea, quae  
in strepitu potissimum sibi obuia habet, secum rapit, cetera  
suo loco immota ac intacta relinquit. Nunc praeter destinati-  
onem meam fit quam sapissime, ut eorum, quos aliqui  
carissimos habeo, epistolis sero respondeam: quod idem &  
Tuis, Vir maxime Reuerende, litteris accidit. Quam-  
obrem Te maiorem iam modum rogo atque obtestor, ut pro  
beneuolo, quo es in me, animo diuturniori silentio meo  
ignoscere, & hanc seram responsionem meliorem in partem  
interpretari haud dedignere.

Ut autem tarditatem meam quodammodo compexsem,  
de statu rerum nostrarum praesenti, quippe quem Te scire  
velle, facile intelligo, paulo fusius scribam, illudque Tibi  
me gratissimum facturum, plane persuasus sum.  
Miraberis, scio, Vir maxime Reuerende, laudabisque de  
noo summam Dei providentiam, ubi ex iis, quae con-  
sequentur, cognoueris, quod Instituta nostra in longe  
ampliorem statum deducta sint, quam in quo tum tempo-  
ris fuerunt, cum libellus Vestigia adhuc viventis Dei  
inscriptus, ab interprete autem Pl. Reu. Antonio Guilliel-  
mo Boehmio Pietas Hallensis dictus lingua Anglicana  
in lucem exiit. Quod enim primum ad Orphano-  
tropheum attinet, in hoc ipso, velut ex praefatione, libelli  
dicti epitoma, praemissa apparet, trecenti & sexaginta ho-  
mines, ~~(Anglice Abstract)~~ eo tempore ~~quotidie bis separa-~~  
~~tis temporibus~~ victu fructi sunt, nunc vero eorum nu-  
merus ultra centum adauctus est, Sunt nimirum ho-  
die centum pueri orphani, puella triginta, tirones in  
officina typographica, libraria, pharmaceutica cum fa-  
malis ancillisque, oeconomis ministrantibus, viginti qua-  
tuor, quibus omnibus praeter prandium & coenam ientacu-  
lum quoque & amictus necessarius porrigitur. Cateri con-  
uictores sunt partim Theologiae Studiosi, partim etiam  
Scholares, qui scholas Orphanotrophei frequentant. Ex

non quibus  
qui omnes  
et prandia et  
coena fru-  
quodidie  
ratur.

his centum & quinquaginta Theologia Studiosos Ordina-  
rios conuictores dicimus, quod, cum in conuictum recipi-  
 untur, certus ~~ipsis~~ locus in mensis assignetur, ea quidem le-  
 ge, ut ad testandum gratum animum singulis diebus duas  
 quisque horas vel iuventutem ~~maximam~~ in scholis nostris do-  
 ceant, vel sermones publice habitos, aliaque, ad publicam  
 utilitatem spectantia, describant. Ex his duodecim sumti-  
 bus Anglicanis huc usque aluntur, quos Annam, Magna Bri-  
 tannia Reginam, gloriosissima memoria, suppeditasse, post  
 ipsius obitum domum rescivimus. Pro hoc autem bene-  
 ficio ad discendam docendamque linguam Anglicanam  
 & vertendos libros Anglicanos in nostram Germanicam, Ger-  
 manicos in Vestram Anglicanam, obligati sunt. Unde iste  
 conuictus & Societas nomen Mensa Anglicana sortita est.  
 Reliqui Theologia Studiosi & Scholares Extraordinarii  
~~conuicti~~ <sup>conuicti</sup> appellantur, qui circa meridiem paullo vilioribus, quam  
 isti, ad explendam tamen famem sufficientibus, cibis pascun-  
 tur. Horum in numero non idem quotidie sunt, sed illi dunta-  
 xat, qui, cum in Orphanotropheo prandere volunt, hora mata-  
 tina septima nomina sua certo Theologia Candidato profitentur,  
 id quod omnibus omnino Theologia Studiosis, nisi quis for-  
 te mala fama sit, licitum est. Vnoquoque autem die pro  
 centum & quadraginta quatuor victus paratur: quem nume-  
 rum qui excedunt, inter primos sequentis diei conuictores  
 referuntur. Ita fit, ut pauperes quique, si non omnibus, pleris-  
 que tamen, diebus prandium, idque prorsus gratuitum ha-  
 beant. Pro hoc ipso enim hi conuictores extraordinarii  
 ad nullum plane officium praestandum obstricti sunt. Sub  
 vespere ex iisdem Theologia Studiosis quadraginta qua-  
 tuor, ex scholaribus autem centum ad Orphanotrophei men-  
 sas itidem admittuntur, hoc tamen discrimine, ut omnes  
 tunc habeant locum certum <sup>ordinarium</sup>, pro quo Studio-  
 si (Scholares & hic plane gratis recipiuntur) unam quotidie  
 horam vel pueris instituendis vel certo penso describendo im-  
 pendere debent.  
 Quamquam autem in tanta conuictorum multitudine quotidie

in prandio

plures vel pauciores desiderari solent, qui vel ob morbum, vel  
liter, vel alias ob causas, praesto non sunt; nihilominus ta-  
men omni tempore pro completo conuictorum coeta cibi prepa-  
rantur. In absentium ergo loca, siue isti fuerint ordinarii,  
siue extraordinarii, in coena certum locum habentes, ex ex-  
spectantibus tot substituuntur, quot sedes vacant. Expectan-  
tes vero eos appellamus, qui impetrata a nobis venia ad  
fores coenaculi praestolantur, absentium vices expleturi. Ho-  
rum omnium, (qui in praesenti circa meridiem sunt quinqu-  
aginta Studiosi, sub vesperam autem centum & sedecim, & scho-  
lares septuaginta duo) nomina certa schedula inscripta ex-  
stant. Quam primum ergo de vacantibus quibusdam locis  
compertum est, illi triclinium intrant, quos eo tempore or-  
do tangit, id quod e publica nominum recitatione quivis fa-  
cile intelligit. Discedente vno alterove Ordinario, in eo-  
rum locum ii Theologiae Studiosi ex Extraordinariis &  
expectantibus conuictoribus surrogantur, quorum de in-  
dustria in litterarum & pietatis studio praerequis ex  
Inspectoris mensarum, vel alius cuiusdam fide digni, com-  
mendatione nobis innotuit.

Cum vero hoc institutum, ut ex hactenus dictis liquet, ad  
eos tantum atineat, qui ipsi praesentes adeoque sano cor-  
pore sunt, ut accedere in Orphanotropheum ad cibos capi-  
endos possint; paucis adhuc indicabo, qua divina providen-  
tia auspiciis in aegrotantium commoditate acceperint. Ho-  
rum quidem iam ab initio ratio a nobis semper est habita  
nunc autem multo melior haberi potest. Etenim nimirum  
a nobis est iam Anno 1703 vinea, non procul ab Orpha-  
notropheo in aperto campo sita, cuius in anteriore parte  
domus erat, quam anno 1708 aegrotantium vsui accommo-  
dandam curavimus, & nunc Nosocomium appellamus. Si  
quis ergo ex pueris nostris orphanis in morbum incidit,  
ex Orphanotropheo in has ades deportatur, & quotidie  
ab Ordinario medico visitur: medicamenta necessaria ex  
medici praescripto applicantur, cibique salubriores, si quos  
aegrotus capere potest, preparantur. Adest & femina praesto,  
qua

hic cantet, et quod  
singulis diebus  
contingunt  
notat digna

que agrotis ministraret. Theologiae Studiosi et Scholarum  
nostrarum alumni, de quorum egestate nobis constat,  
iisdem conditionibus recipiuntur. Immo vero nonnumquam  
peregrini opificum administris hoc beneficio fructificantur  
et hac ratione conualuerunt, quibus alias obsummam  
egestatem et miseriam, in qua a magistris suis et reli-  
quis hominibus deserti decubuerunt, pereundum fuisse-  
ret: qui ipsi deinceps pro ceteris grato animo colla-  
ta in se beneficia agnouerunt. In his edibus ve-  
teranus quidam Theologiae studiosus certum con-  
clauae habitat, cui negotium datum est, ut agrotan-  
tes inspectet, cum ipsis ore et certo libro inscri-  
bat. Fertus autem eorum, qui heic sustentantur  
atque curantur, numerus statui non potest. Quo  
plures adtem adfunt, eo maior est illo tempo-  
re conuictorum numerus: siquidem horum agro-  
tantium locum, quem quisque in ipso Orphanotro-  
phei triclinio habet, non vacare, sed ab expe-  
ctantibus, ut paullo ante indicatum est, occu-  
pari sinimus. Ceterum iis Scholarum nostrarum  
alumnis, qui parentum suorum sumptibus apud  
nos aluntur, peculiare Prolocomium est, in quo  
egrotantes curantur. Puella etiam Orphana  
in suis, quas habitant, edibus certum conclauae  
habent, agrotis destinatum.

Hae sunt, quae de externa pauperum in Orpha-  
notropheo nostro sustentatione scribi oportere  
iudicaui. Cuius quidem diuini beneficii tanta  
omnino magnitudo est, ut paternam summi numi-  
nis providentiam, quae in eo sese prodit, admi-  
rari potius, quam penitus cognoscere mecum Deum  
timentes quique possint. Non autem in his ex-  
ternis augendis diuina providentia substitit, sed  
in spiritualibus etiam, et ad animorum culturam  
spectantibus, beneficiis multo illustrior facta  
est. Schola enim Orphanotrophei, in qua iuuentus  
ad vitam Christi agnitionem, partim etiam  
simul ad litterarum studia eruditur, ita ad-



praeceptoribus suis in auditorium modo dictum deducuntur, ibique ad gratiam collatorum in soluiorum beneficiorum agnitionem, ad industriam in discendo, ad obedientiam erga magistros ac serium pietatis studium sermone publico a me excitantur. Loco facto libelli, cuius modi fere, ut tui ad nos misisti, et similia vel spira, pruna, poma aliaue id genus esculenta, quae praesens anni tempus exhibet, singulis alumnis a me et duobus Inspectoribus distribuuntur. Quibus munusculis instructi, laetificarique, pariculi in primis, domum se recipiunt. Alio die praepetores vniuersi conuocantur, quos ad diligentiam, fidelitatemque in officio suo, circumspectionem in quotidiana cum discipulis consuetudine, prudentiam in reprehensionibus et castigationibus, in primis vero ad sincerum Dei timorem et preces, sine quibus labor eorum irritus foret, exhortor. Augescentibus autem in Orphanotrophis conuictoribus, ac in schola eius utraque alumnis, spatium deesse coepit. Hinc anno 1709 pro puellarum orphanarum habitaculo, earumque ac ceterarum, ex urbe Halae <sup>et Suburbii</sup> confluentium, scholis peculiarem domum pedes sexaginta longam, triginta quatuor latam et tres contignationes altam extruere necesse fuit. Qua occupata esse in prioribus aedibus non mediocre spatium lucrati nobis videbatur, nihilo tamen secius, paruo interiecto tempore, denuo in angustias reducti, de tentoriis nostris latus extendendis cogitare debebamus. Erant in Orphanotropheo tria spatiosiora conitavia, quorum in uno Theologiae studio collegia et per hebdomadem duabus horis sermones publici utriusque sexus hominibus huc tanquam ad publicum oratorium aut templum sponte comitantibus, a me habebantur: in duobus reliquis conuictores coenabant. Deficiente ergo scholis habendis spatio adhuc alias aedes edificare animum induximus, ut, auditorio illo coenaculoque ex anterioribus aedibus in hasce novas translato maius spatium lucraremur. Huius domus anno 1710. extrui coepta transactoque biennio perfecta longitudo ducentis, latitudo quadraginta pedibus constat, altitudo autem, esse cum anterioris se dicti

orphanotrophei, cuius dextro lateri annexa est altitu-  
dine ubique conuenit, ex parte tamen duabus tantum  
ex parte autem quatuor contignationibus absoluitur. In  
inferiorum adium parte dimidia coenaculum est, cen-  
tum pedes longum, latitudine eadem, qua totum edi-  
ficiū, altitudine autem viginti pedum, tanta fere, quan-  
tam dua alioquin contignationes habere solent: idque  
ideo, ut ciborum vapores eo melius dissipelli possint,  
nec conuictores inter comedendum incommodent:  
quippe qui vniuersi, quos supra recensuimus, (si a  
puellis orphanis ancillisque, utpote quibus peculi-  
are triclinium est, discefferis), hoc conclauis congrega-  
ti simul accumbunt. Huic coenaculo in altera parte  
dimidia proxima est culina, officina pistoria, ali-  
aque conclauia, vsibus oeconomicis accommodata.  
In secunda adium parte superiore reperitur audito-  
rium, in quo lectiones Theologicae et publicae adhor-  
tationes, de quibus diximus supra, habentur. Neque  
latum est, ac modo dictum coenaculum, octo autem  
pedes illo altius, et quinquaginta longius, adeoque  
tres totius aedificii partes quadrantes absoluit, omnes  
que capit scholarum nostrarum alumnos et procepto-  
res, quorum sunt duo millia et amplius, qui post lectati-  
ones scholarum publicas, quem ad modum modo dixi-  
mus, in eo simul congregari solent. Reliqua huius  
aedificii conclauia praeter alios quidam pueri Angli-  
cani tenent, qui partim Orphanotrophei, partim Pa-  
dagogii Regii (de quo loquuturi sumus infra) scho-  
las frequentant, atque hinc ista adium regio das  
Engländerische Haus, id est, domus Anglicana  
appellatur.

Auditorium pristinum et duo coenacula in an-  
teriore Orphanotropheo partim scholis habendis  
partim locanda Bibliotheca aptata sunt, quae  
quorundam moribundorum donationibus testamen-  
tariis ad aliquot voluminum millia excreuit,  
et nunc quatuor quotidie horas studigae iuen-  
tati patet. Tam quidem Dominus ita nobis habi-  
tacula dilatauerat, ut discipuli haberent, ubi  
ad arripienda pietatis et bonarum litterarum studi-  
a conuenirent: deerant autem adhuc musaei et  
cubicula, in quibus illi, qui ex peregrinis locis  
huc conuolant, studia sua priuatim tractare et

Dormire

dormire possent. Dispersi erant Scholares per Glaucham,  
 quod est Suburbii nomen, quo habitamus, moenibus civita-  
 tis Hala contigui: in diversis et partim ab orpha-  
 notropheo remotioribus aedibus: unde non exigua non tan-  
 tum incommoda, sed damna etiam ad illos redundabant.  
 Quibus igitur cum mederi cuperemus, non alia via nobis inveni-  
 da videbatur, quam ut in eorum gratiam peculiarem etiam  
 domum curarem exstruendam. Hoc consilium, quod an-  
 no Superiore cepimus, Deus Opt. Max. ita secundavit,  
 ut eo usque jam perfecta sit, ut proximo vere incunte oc-  
 cupari a dictis Scholaribus possit. In hoc aedificio Scho-  
 lares aliquot eodem contubernio iungentur, quibus vol-  
 uti jam inde ab initio Schola factum est) ex praeceptis  
 vobis unus praeficietur, qui tempore a lectionibus  
 publicis (qua, ut paullo ante meminimus, in aedibus orpha-  
 notrophei habentur) vacuo eorum vitam et mores in-  
 spectet, studia dirigat, ac hora matutina quinta, uti  
 e Somno expergiscuntur, et vena vespertina, antequam  
 ad lectum sese conferant, Scripturam Sacram cum  
 ipsis tractet, precibusque fundendis eos praeceat. Et  
 cum ex his pueris ac adolescentibus multi parentum  
 suorum sumptibus hic vivant, certus oeconomus, non in  
 orphanotropheo, sed alia quadam domo in Suburbio  
 nostro constitutus est, qui statuto pretio victum  
 ipsis curet: qua ex re si quid lucri exsistit, non ad  
 Orphanotropheum, sed ad ipsum oeconomum redit. In  
 novis, modo dictis et vere proximo occupandis aedi-  
 bus huic oeconomo triclinia, culina, alique, ad hoc ne-  
 gotium necessaria, conclavia attribuentur. Atque ita ado-  
 lescentes eo commodius in posterum et habitabunt et cre-  
 nabunt. Reliqui pauperiores mensa extraordinaria in  
 orphanotropheo, ut jam supra monuimus, gratis fru-  
 untur. [Per aestivos et auctumnos decurrentis huius  
 anni menses in exstruendis duabus adhuc aliis domi-  
 bus occupati fuimus, quarum altera iuxta dextrum

altera vero ad sinistrum modo dictarum adium latus erecta  
est. Tria ista aedificia, ita inter se nexa, longa sunt quadrin-  
gentos, lata autem quadraginta pedes, et quinque contigua-  
tiones alta; atque e longinquo spectantibus una quasi do-  
mus videntur. De sine ac visu utriusque recentioris domus  
hac cognosce. Diximus supra, quod Studiosi Theologiae  
ordinaria mensa in orphanotropheo fruenter, duas quibus  
que horas quotidie iuventutem formare ex officiis tene-  
antur. Quum autem multi ex scholis inferioribus in Aca-  
demiā nostram Fridericianam perveniant, humaniori-  
bus, ut vocantur, studiis vel ipse non satis imbuti, vel faci-  
li methodo ea aliis tradere nescientes, in adoptandis prae-  
ceptoribus magna nobis difficultas sapissime obiecta  
fuit. Si quos idoneos forsitan nacti, aliquam diu habuimus  
vel a parentibus domum revocati, vel a patronis ad offi-  
cium publicum postulati sunt; atque ita nos in prae-  
stam difficultatem denuo implicati fuimus. Quare igitur  
ut nos liberaremus, iam ante aliquot annos pro adveniente  
certum praeceptorum Seminarium constituimus, in quod  
<sup>non nullos</sup> ~~aliquos~~ Theologiae cultores adscivimus, cum in finem, ut  
per integrum biennium ad docendas in Orphanotropheo  
et Paedagogio Regio meliores litteras praepararentur, atque  
sic praeparati tres minimum annos Scholis nostris operam  
suam addicerent. Prosperavit Deus illud quoque consili-  
um, ut ex hoc Seminario non pauci prodierint, qui mul-  
to cum fructu studiosae iuventuti praefuerunt, et partim  
adhuc praesunt. Neque vero ad nostras tantummodo scho-  
las, sed alia quoque gymnasia et ludos litterarios intra  
et extra Germaniae fines dicti seminarii usus redun-  
davit. Sapissime enim ex nostris Institutis praepetores  
domestici et publici a patronis petuntur, a nobis vero  
quoad fieri potest, promptissime mittuntur. Unde fit, ut  
qui hinc ex usu iam habitum docendi sibi acquisivere, ali-  
bilocorum eo maiori cum emolumento atque adplausu iuven-

tuti praecipiant. At vero cum consuetus studiosorum in  
hoc seminario numerus exiguus huc usque fuerit, adeo,  
quae vix nostris scholis suffecerit, eorum numerum non me-  
diocriter augere decreuimus. Quorum igitur in studia  
ac vitam ut eo melius inspicere ac inquiri posset, ex his illi  
quorum consulendum est egestati, aut quorum saltem id  
feret reliqua vita conditio, alterutra domo iunguntur.  
In alteram domum itidem insignem studiosorum numerum  
adscere animus est, ut linguis studiisque sacris, in primis  
etiam exercitiis catecheticis, ad quae in scholis nostris Ger-  
manicis ipsis praebetur occasio, ad functiones Mini-  
sterii ecclesiastici, moderantibus quibusdam Inspectoribus  
se se praepararent. In ipsa quidem academia nos Theologiae  
Professores hunc scopum nobis propositum ex officio ha-  
bemus, ut Theologiae studiosos ad munera ecclesiastica  
praeparemus: nec defuerunt unquam ex auditori-  
bus nostris, quos ad auxiliante divina gratia ad istum  
scopum feliciter perduximus. At vero quum Theo-  
logiae studiosorum in Germania nostra ea sit conditio,  
ut plerique propter egestatem in academiis diu-  
tius subsistere haud queant, sed ante, quam studia eo-  
rum maturitatem consecuta sunt, discedere cogantur;  
huic incommodo hac ratione occurrere cupimus, dum  
certum numerum ex eiusmodi studiosis, qui aliquam-  
diu Theologiae operam iam dederunt, diligentiamque  
suam et vitam probitatem nobis testatam fecerunt,  
ad hoc institutum seligere, illisque studia sua in hac  
academia longius proseguendi subsidia procurare  
animum induximus. Ita per divinam gratiam futu-  
rum esse confidimus, ut omni tempore tales in prom-  
tu habeamus, sacri Ministerii ac muneris ~~etiam~~  
Scholastici candidatos, qui, Deo occasionem offerente,  
tandem ad operarii in messem extrahi possint.  
Huic instituto simile est aliud, quod iam ante duodecim  
et quod excurrit, annos coepit, et Collegium Orientale  
Theologicum dicitur. In hoc ipsum initio duodecim



~~comparant.~~  
frequentare possent. Interim collegii huius alumni or-  
dinarii non tantum aliis Theologia cultoribus linguas  
<sup>Orientalibus</sup> & disciplinas philosophicas praelegerunt, sed & in  
adornanda accuratissima, ac notis criticis locisque  
parallelis accommodatissimis refertissima, Bibliorum  
Hebraicorum editione, Professore Michaelis moderante,  
fuerunt occupati. Quae quidem biblia iam pridem sum-  
tibus Orphanotrophei imprimi coepta, at ob varia obsta-  
cula nondum plane excusa sunt: fore tamen speramus,  
ut intra anni spatium penitus absoluantur. Quibus el-  
ditis ad studium biblicum Hebraicum digne tractan-  
dum non exiguam inde faciem Theologia cultoribus  
praelatum iri, adeoque huius collegii usum in Ecclesia  
Dei vel inde uberrimum futurum, confidimus. Obce-  
dit, quod istorum alumnorum plerique iam aliquot an-  
nis Ecclesia Dei partim in Germania nostra, partim  
in exteris regionibus publica munera obeundo utilem  
operam praestiterint. Ex quibus praecipue nominare pla-  
cet Christianum Benedictum Michaelis, supra di-  
cti Professoris agnatum, qui, postquam de studiosa  
iuventute pluribus annis Graeca, Hebraica, Rabbinica,  
Syriaca, Aethiopica docendo optime me-  
ritus fuit, a Cerenissimo Rege nostro Professor Phi-  
losophiae Ordinarius constitutus est, & cum agnato suo,  
(qui ex anno 1709, Theologia quoque Professor Ordini-  
narius est) in perficiendo opere biblico potissimum  
nuae desudat. Et si autem, posteaquam ante aliquot  
menses ultimus huius collegii alumnus ad officium publi-  
cum promotus fuit, certis de causis novos in illud non-  
dum adscivimus, suo tamen, & forsan, Deo ita adruente,  
primo quoque tempore alios cooptare cogitamus.

Habes, Vir <sup>maxime</sup> summe Reuerende, pleraque Orphanotrophei  
nostri instituta: Quae cum ad tot pauperum <sup>minorumque</sup> parvulorum  
adultiorumque sustentationem & institutionem in cogni-  
tione & timore Domini ac bonis artibus, adeoque ad  
divinae gloriae amplificationem spectent, omnes omnino

d.

homines hanc mirificam caelestis Patris providentiam benignitatemque submissis animis venerari merito debebant. At vero, cum plerique coeca, multi etiam malitiosa <sup>acini</sup> te laborent, mirum non est, quod ab illis haec omnia parvi fiant, ab his autem contemnantur, & tamquam noxia damnentur. Inter ipsos verbi divini ministros prohi dolor non defuerunt, qui verbis & scriptis acerbissimis haec divina providentia monimenta perfringere non erubuerunt. Quibus ad vindicandam, non nostram, (quippe cui haud velificamur) sed summi Numinis gloriam scriptis apologeticis respondendum aliquoties fuit. Qua occasione praeter horum maledicorum destinationem & opinionem factum est, ut multis hominibus de his institutis eorumque vera ratione innotuerit, quibus alioquin illa plane ignota fuerant & forte mansissent. Hinc multi gaudium, quod ex horum institutorum descriptione & defensione ceperant, testatur dona sua, piis precibus ac votis quasi in vota, multi etiam liberos suos in scholis nostris educandos, miserunt. Nec pauci haec instituta ipsis oculis suis contemplatum ex ipsis etiam remotioribus locis acceperant, praesentesque divinam benignitatem admirati nobiscum hilariter laudarunt. Ita Deus impios inimicorum nostrorum conatus non tantum irritos reddidit, sed in operis sui emolumentum & amplificationem cedere iussit. Cuius rei adhuc illustre exemplum narrabo. Jam anno superiore incunte Fridericus Rex noster clementissimus, cuius sub sceptro instituta nostra inchoata & eo usque non sine ipsius voluptate continuata fuerant, diem obiret suum & filius vnicus Fridericus Guilielmus ipsi in regno succederet, malevoli quique de nostris institutis nunc actum esse conclamitabant, ante victoriam quasi triumphantes. Enim vero, & si ex quorundam, bonorum etiam, narratione iam antea nobis innotuerat, Principem, quorundam malevolorum criminationibus in-

ductum minus clementer de nobis & institutis nostris sentire, tamen per Dei gratiam, qua confidebamus, plane aliter euenit ac plerique amici pariter ac inimici cogitauerant. Peruenerat hic nouus Rex noster paullo post, quam regnum suum erat auspicatus, prope Italiam, milites suos, ex Italia redeuntes, lustratum. Quo facto cum in urbem accessit, illico fama percrebuit, Regem Orphanotropheum quoque lustrare velle. Cuius consilii nos certiores facti ad recipiendum Regem nos comparabamus. Instabat meridies, ubi e scholis pueri & puella ceterique scholares dimitti & conuictores ad prandium hinc inde aduolare solent. Ex istis igitur eos, qui alias prandendi causa domum se contulissent, in scholis ad regis aduentum a praceptoribus detineri, ceteros vero cum studiosis reliquis suam quemque locum in triclinio occupare iussimus. Accessit igitur Rex ~~Serenissimo~~ Leopoldo, Anhaltino Principe, nec non Praefide Halensi & aliquot praefectis bellicis stipatus. Submississime illico a nobis exceptus & per anteriores ades in nouas ad triclinium, in quo supra recensiti studiosi & scholares ac pueri orphani accumbentes prandebant, ductus est. Substitit hic aliquantum in vestibulo ante fenestras, qua in spectatorum, qui quotidie frequentes adfunt, gratiam ita aptata sunt, ut vniuersos conuictores obtutui suo obiectos habeant. Per has ipsas accumbentes paullo accuratius contemplatus, de orphanorum educatione quaedam, aliaque huc facientia, ex me quarebat: ad qua cum respondissem, & vultu & ipsis verbis, sibi ea omnia valde probari, significauit. Hinc conscendimus vna in auditorium superius spatiosum, de cuius vsu itidem varia interrogauit, & cum a me percepisset, collegia studiosis & adhortationes populo in eo ipso haberi, intellexissetque, quo modo & quo fine illa fierent, non obscure innuit, sibi de his

conuentibus prorsus alia fuisse relata, quae ubi nunc ita, quem  
admodum ipsi exposueram, se habere cognouit, non minus  
sibi placere testatus est. Habitant proxime ad ostium, per  
quod ex hoc auditorio descendendum erat, pueri Anglicani  
qui una cum Theologiae studiosis Anglicanis e museo suo ad  
spectandum regem egressi fuerant. Hos rex conspiciens,  
quinam essent, interrogauit, acceptoque a nobis responso huma-  
nissime eos allocutus est. Inde progressi in puellarum aedes  
deuenimus, in quibus miratus est tantam praesentium puella-  
rum multitudinem. Spectatos deinceps puellis orphanis eo  
ipso etiam tempore praeidentibus, in anteriores aedes regem  
reduximus, reliqua ipsi monstraturi. Homines, qui specta-  
tum confluxerant, quorum ingens erat multitudo, ex ipso  
regis, me non numquam paulo longius, prout res postulabat,  
differentem patientissime audientis, & humanissime mecum  
in pergula, quae est in anteriorum adium tecto, colloquentis  
vultu & gestibus augurati fuerant, non fore talem huius lu-  
strationis exitum, qualem quidem ipsi vel exoptauerant,  
vel metuerant. Neque illos augurium fefellit: praesidium  
enim Rex suum & privilegiorum, quae ab eius Parente im-  
petrata ante pedes ipsius deposueram, confirmationem ver-  
bis singularibus pollicebatur, eamque paulo post, quam  
Berolinam redierat, nobis cum aliquo eorum augmento im-  
pertuit. Qua inexpectata regis nostri gratia, cuius fa-  
ma mox non Germaniam tantum, sed alias quoque Europa  
regiones permeauit, quantum inimicis & osoribus nostris do-  
lorem attulerit, quanta autem nobis & Deum timentibus o-  
mnibus letitia existiterit, facile potueris, Vir maxime re-  
uerende, iudicare.

In primis verò hoc ipsum ad laudandam Dei paternam providen-  
tiam animos nostros mirum quantum excitauit. Haec enim  
diuina providentia fuit, quae defuncti regis praesidium his  
institutis aduersus omnes malorum machinationes conser-  
uauit, & nunc potentissimi filii Successores animum ad ea-  
dem tuenda flectit. Immo vero haec una fuit, quae confisi  
prima eorum fundamenta iecimus, & quae in hunc usque diem  
sumtus nobis necessarios largita est, quos & in posterum eam  
largituram

largituram esse, firmiter sumus persuasi. Neque enim Te,  
Vix maxime Reuerende, existimare velim, quod Orphanotro-  
pheum nostrum nunc demum tantis bonis instructum sit,  
ut certis et ad quotidiana expensa sufficientibus rediti-  
bus niti possimus. Etsi enim officina libraria (cui ministrat  
typographica) et pharmaceutica, regijs priuilegijs dona-  
ta, ac in inferioribus Orphanotrophei regionibus sita, ex  
aliquot annorum serie, posteaquam nimirum ex paruis cu-  
modum initijs paulatim auctiores euaserunt, (quod idem  
diuina providentia opus est) suum quaque commodum  
his institutis adferant; tantum tamen abest, ut ad omnes  
sumtus erogandos sufficientiant, ut ne eos quidem, qui ad ali-  
menta comparanda requiruntur, suppeditare penitus  
queant. Unde non secus ac in principio ad eandem coelestis  
Patris mirificam providentiam nobis confugiendum est, et  
in posterum eo magis erit, quo maioribus subsidijs, institu-  
tis ita augeſcentibus, tum ad parandum victum, et eo per-  
tinentia alia, tum ad exstruenda et perficienda adificia  
<sup>indigemur.</sup> ~~requiruntur.~~ Quae diuina providentia sicut huc usque no-  
bis alijsque pijs conspicua fuit, ita eam multo adhuc  
illustriorem futuram nullo modo dubitamus. Haec tenus  
de Orphanotropheo. Restant nonnulla instituta alia, quae  
quamuis ad illud proprie non pertineant, nostrae tamen  
directioni non minus subsunt: de quibus nunc paullo  
strictius.

Pedagogium Regium (quo nomine schola illa, quam ditio-  
rum parentum, e.g. comitum, baronum, equitum, mercato-  
rum aliorumque filii frequentant, ab ipso Rege Friderico  
inſignita fuit) initia sua ad annum superioris seculi  
nonagesimum quintum refert, parua admodum, ut cetero-  
rum omnium, sed temporis successu ita adaucta, ut disci-  
puli nunc sint fere centum, plerique peregrini et exte-  
ri. Hos ipsos moderantur praecipue vnderiginti, Inspector  
vnus, <sup>Nicholonymus</sup> ~~Fridericus~~ Fridericus, qui quibusdam varij argumen-  
ti scriptis inclaruit. Inter alia in usum Pedagogii et

Schola latina Orphanotrophici selectissima poemata, ex vete-  
ribus et recentioribus poetis latinis a se collecta, edidit, ex  
quibus studiosa iuventus sine animorum offensione poësin  
latinam addiscere potest. Superrime quoque Colloquia  
Terentiana in lucem emisit, in quibus personas induxit  
ferè ubique alias, sed sermone Terentiano ita inter se de  
rebus variis colloquentes, et scriptoris huius verba sine  
ulla immutatione exhibeantur: aut si quid ad evitandam  
<sup>judicandum</sup> autem offensionem mutandum fuit, vel de suo intericiendum,  
hoc ex diverso statim typorum genere agnosci queat. Pra-  
ter hac ordine etiam, quem secutus est Freserus, vsus  
libelli redditur insignior: siquidem sola inscriptionis inspectio  
prima fronte indicat, unde singula de prompta sint. Ex  
quo simul hoc intelligitur, non modo ipsum Terentium aucto-  
rem citari, si quis ad hoc opusculum provocaverit, sed lo-  
cum etiam auctoritatis designari, quum liber comediae,  
sectio actui, scena autem colloquium ubique respondeat.  
Quod consilium quantum a Schoneano instituto discrepet,  
perfacile ad iudicandum illis est, qui utrumque inter se  
laborem conferunt. Ceterum hoc Paedagogium eadem fata  
habuit, qua schola latina Orphanotrophici. Alumnus vide-  
licet in cithium Glauchensium adibus dispersi contuber-  
nia habebant, et auditoria, in quibus instituebantur. Au-  
gescente autem discipulorum numero necessitas nobis im-  
ponebatur in eorum usum amplam domum edificandi:  
Anno igitur 1711. in horto spatioso, post Orphanotrophici ter-  
nas novas ades, quas supra descripsimus, proxime sito, et  
ad Orphanotropheum spectante, aedificium ab occasu ad or-  
tum ducentos sedecim pedes longum, triginta quatuor latum,  
et quinque <sup>ali</sup> cithationes altum, exstructum, et anno superiore  
1713 occupatum est. Ab anteriore parte, quae ad Orphano-  
tropheum vergit, duas habet alas, quarum altera quinquaginta  
duos pedes ad meridiem, altera totidem pedes ad  
Septentrionem se extendit. Istam Inspector cum ministris

famulantibus, hanc oeconomus vnus tenet. A parte posterioriore Orientem versus elapsa astate ala vna, eadem longitudine lateri septentrionali addita est, quam alter oeconomus nuperrime occupauit. Alteri lateri ad meridiem proxime etiam, si seorsita placuerit, alam adiungemus, quas ad eas agrotantium vsui destinauimus, qui interea in ipsa maiore domo certa conclauia habent. Ad lectiones, quae in hoc Pedagogy tractantur, quod attinet, praeter eas, quas in schola Latina Orphanotrophei tradi diximus, hic quoque docetur lingua Gallica, Geometria, Physica, Metaphysica, Ethica, Politica, Genealogia, Botanica, Anatomia, Astronomia, et alia. Corporis etiam modum horae in tornando, vitis poliendo, alijsque huiusmodi exercitijs alumni instituuntur. Quater etiam per annum, perinde ac in scholis Orphanotrophei fieri consuevit, lustratio publica habetur.

Præter admodum igitur, ut meminimus, in hoc Pedagogy ditiorum parentum filij educiuntur, ita quoque pro huius generis filiabus schola quaedam instituta est, quam Gynæceum appellamus. In hoc puella aliquot parentum suorum sumptibus in cognitione Graecae, Calligraphia, Arithmetica, lingua Gallica, alijsque rebus, istum sexum ornantibus, instituuntur, moderante et inspectante virgine Gallica, non minus pia quam prudente. Haec vero puella ab Orphanotropheo et Pedagogy Regio quam longissime domicilio sunt remota.

Huius Instituto affine est aliquo modo aliud, quod item in sexus sequioris usum incepimus. ~~Insuper nimirum nonnullas virgines ad litteras et studia hanc, sicut et alia, quae vel propter defectum inter~~  
Aliquot nimirum ab hinc annis honestissima matrona,

200 20 200

qua pro quibusdam virginibus adultioribus, nobili genere  
 natis, certam fundationem, ut vocant, facere decreuerat.  
 Id quod consilium etiam post paullo in quidam Saxonia  
 ciuitate perfecit. Sicut ipsius instinctu, ad nos quoque  
 certam pecunia summam misit, quam eundem in finem  
 a nobis adhiberi cupiebat. Quod cum nos nouum iudicium,  
 quod Deus instituta nostra amplificatum iret, inter-  
 pretaremur, isto are commodam huic destinationi domum  
 emimus. Interim hoc exemplo alia matrona excitata in-  
 eundem usum tantum pecunia jam moribunda testamento  
 legauit, quantum ad vnius virginis sustentationem requi-  
 reretur. Postea etiam Minister quidam regius itidem non  
 mediocrem nummorum summam donauit, quo beneficio  
 + <sup>habent</sup> ~~tristis~~ alumnae ~~et~~ potissima sustentationis sui parte pro-  
 spectum est. Ad sunt praeterea nonnulla aliae virgines a-  
 dultiores, quae suis ipsarum sumptibus itidem in adibus vi-  
 uant: Quas inter nonnunquam tales reperiuntur, quae  
 quum vel propter Pontificiorum, apud quos vixerunt, vexa-  
 tiones, vel ob alia impedimenta pietatis studio domi sua  
 ex animi sententia vacare non potuerint, a nobis petierint,  
 ut sibi hoc loco viuendi occasionem procuraremus, et ex verbodi-  
 uini predicatione, quam per Dei gratiam nosse hic esse  
 reuerentiam, animas suas edificare possent. Praeter publi-  
 cam autem, quam in templo Nauchensi et Orphanotropheo  
 habent, Spiritualem sui edificationem, duabus per  
 hebdomadam horis priuatim quoque a quadam pio ven-  
 li diuini ministro ex sacris litteris instituuntur. scete-  
 rum a regulis quasi monasticis omnibus sunt immu-  
 nes, et sua cuique libertas relinquitur.  
 Nec praetereunda fuerint duo Cherotrophea, in qui-  
 bus aliquot pauperibus viduis a duobus patronis  
 partim de tota sustentatione, partim de habitatione  
 prospectum est, et a nobis de pijs, ad animarum suarum  
 edificationem facientibus, exercitiis prospicitur.

Hac sunt, Vir maxime Reuerende, instituta nostra, quorum  
usus ad eos, qui hoc ipso loco commorantur, potissimum  
spectant. Potissimum dico: nam alios quoque, qui qui-  
dem heic non degunt, istorum utilitatem participare,  
vel ex iis, qua supra de diuersorum collegiorum ratione  
narrauimus, patet. Non defunt autem Instituta alia  
qua in eorum, qui hinc vel propius vel longius ab-  
sunt, emolumentum praecipue cedunt. Ut ab externis  
iterum exordiar, beneficiorum, qua ex Officina phar-  
maceutica, cuius iam ante fecimus mentionem, in-  
numeris fere agrotis diuinitus obtigerunt, ampli-  
tudinem enarrare non sustineo. Certe hac in causa  
Dei prouidentia & benignitas tam mirabilis fuit, quam  
in vlla alia. Dedit illa ante aliquot annos Orpha-  
notropheo nostro, accedente medicorum nostrorum opera,  
quadam medicamenta, quorum efficacitas primum qui-  
dem in ipsis institutis nostris, deinde vero in pluri-  
bus Germania & Europa nostra locis prorsus singu-  
laris ac mirifica fuit & adhuc est, adeo, ut nunc in  
remotissimas terra partes transmittantur. Accedit  
quod non tantum Orphanotrophei nostri alumni, sed  
pauperibus etiam quibusvis aliis in suburbio nostro  
& vrbe Hala, quin & alibi locorum, si idoneos paupertas  
testimonio instructi a nobis expetierint, gratuito  
dari iubeamus.

Maiora autem beneficia ea sunt, qua per officina  
librariam quam plurimis hominibus a Deo confe-  
runtur. Non dicam nunc de tot libris, ad studia litte-  
rarum iuranda, heic excusis, quippe quorum utilitas  
externa tantum est, sed libet nunc eos, qui diuinio-  
ris argumenti sunt, paucis tantum attingere. Sunt  
homines oppido multi, quos librorum, de genuina ve-  
ri Christianismi ratione agentium, qui Orphanotro-  
phei sumtibus editi sunt, lectione in meliorem viam  
reductos, vel in eadem non mediocriter confirmatos  
esse, rescimus. Cuius modi exempla ex ipsa remo-

f.

tissima Siberia Suecorum, qui ibi captivi tene-  
tur, ad nos datis litteris non sine ingenti lati-  
tia nobis non ita pridem innotuere. Non ingra-  
tum Tibi fuerit, credo, hac de re nonnulla a  
me narrari accuratius. Anno 1706 Sueci, circum-  
latis in Polonia vicinisque regionibus aliquot an-  
nos armis victricibus in Saxonia, irruptione fa-  
cta, per integrum fere annum subsisterunt, ipso  
quidem Rege in vico, aliquot horarum spatium ab  
vrbe Hala diffito, commorante. E Saxonia dein-  
ceps in Poloniam reuersi Moscouiam, Rege præ-  
eunte adire, eique arma inferre moliti sunt. In ex-  
tremis autem Vkrania finibus ad oppidum Pultawam  
castris suis positis omnium rerum inopia afflicti cum  
Magni Ducis Mosconia copiis, undique circumfusi,  
prælium committere necesse habuerunt. Duo in prælio  
paucis utrinque castris Suecorum castra vniuersa & co-  
pia pleræque in Russorum uenere potestatem. Accidit  
hoc Suecorum stupendum infortunium anno 1709. mense Ju-  
nio. Rex cum paucissimis Suecorum fuga salutem difficulter  
admodum adeptus in ditionem Turcarum se recepit, ibique  
integrum lustrum, et quod excurrit, commoretus nouissime  
elapsi. Quinquebris die 22 in Pomeraniam rediit. Ceterum  
captis in dicto prælio Suecis, in Moscouiam commigran-  
dum fuit. Alii in Moscouia relictæ, alii in regnum Casarum  
alii in ipsam Siberiam missi, et ubique in summam misere-  
riam et egestatem reducti sunt. Hæc multis illorum  
ex diuina misericordia vsu venit, quod leprosa cap. 26. legi-  
mus: Domine in angustia uisitauerunt te, effuderunt  
in uisitationem, cum correctio tua appropinquauit eis.  
Quæ de re præter omnem opinionem nostram ex Siberia  
metropoli Tobolico prulgo Tobolsk anno 1713 mense  
Iunio epistola a nouem partim centurionibus, partim  
subcenturionibus et signiferis, suo et reliquorum nomi-  
ne ad nos scripta multa narrat, ex quibus sequentia

tantum, ex Germanico Latine reddita, huic relationi in se-  
 vere visum est: Postquam misericors Deus pro inenarrabili  
 sua, maxime et salutis hominum cupiditate nos  
 huc captiuos adduci passus, et aliquam animorum  
 nostrorum cecitatis agnitionem nobis largitus est,  
 summo opere mirati sumus, quomodo prateritis temporibus  
 ad mundi exemplum in diem securi viuentes, collocata in  
 Christi merito fiducia, de diuina gratia nobis ipsis per-  
 suadere potuerimus, ita quidem, ut vel ipsam mortem  
 oppetere non dubitasset. Hanc vero miseria nostra agni-  
 tionem viuida Christi virtute, cuius antea plane ignari,  
 saltem expertes, fuimus, consecuti ubi diuinam gratia mi-  
 nimis suspiriis anhelare coepimus, amantissimi Patris nostri  
 providentia factum est, ut unum alterumque scriptum ex  
 iis, quae apud vos in lucem edita sunt, in manus nostras per-  
 uenerint. Quorum in animis nostris operatio in solius Dei  
 recondita bonitatis gloriam hanc vram confessionem  
 nobis quasi extorquet, quod Dominus illud, quod in anne-  
 xis precationibus ab ipso omni boni datore expetitur, ut  
 nimirum istius laboris fructus in futura aeternitate  
 aliquando reperiretur, pro sua benignitate et misericordia  
 nobis concesserit. Non tantum autem ex scriptis istis  
 in hac captiuitate vtrerrimam adificationem cepimus,  
 sed fratrum quoque nostrorum nonnullis excitationi fuit.  
 recordatio vni exempli, cetera.

p. 18. vult in obsequio  
 vult in obsequio  
 vult in obsequio

Post hanc epistolam nuperrime aliam a eodem  
 militum rectoribus et triginta duobus alijs subscriptam. Erat  
 hac responsoria ad meam, quam priori illorum rescripseram,  
 in qua verbis multo pluribus eadem narrabant, de quibus in  
 antegressa nos fecerant certiores. Allata quoque sunt Mos-  
 sca et Archangelopoli aliquot diuersis temporibus epistolae  
 quae de singulari animorum excitatione inter eos, qui in ista  
 Chaghi Ducis regia aliisque tum Moscouia, tum regni Cafa-  
 ni vicis ac oppidis asseruantur, multa memorati digna nun-  
 tiant. Inter alios vero libros, quorum lectione hac excitatio  
 vel exorta, vel progressa dicitur, ii etiam nominantur, qui

apud nos excusi sunt. Quae omnia non vana iactantia ergo  
 sed eo a me huc adferuntur, ut diuina beneficia, quae Orpha-  
 notrophei nostri, speciatim officina libraria, opera peregre-  
 nis etiam et exteris, extra hunc locum degentibus, obtin-  
 gunt, Tu, Vir maxime Reuerende, nobiscum cognoscas at-  
 que collaudes. Huc referre etiam licuerit duas noui  
 testamenti editiones, alteram lingua Slavonica, alteram  
 Graecam authenticam cum versione Graeca hodierna vulgari,  
 hic excusas. Illam quidem amicorum sumtibus in Bohemica  
 gentis praesertim in Hungaria, <sup>vsu</sup> sub Pontificionum tyranni-  
 de gementis, vsu quasi clandestinum conseruis enim ad-  
 uersarius librum istum, vel alios theologicos panonis ar-  
 gumentis, nec habere, nec legere possunt. Imprimendam  
 curauimus. Hoc ipso tempore Ioannis Arndti, Theologi  
 superiore saeculo inuente in Germania nostra pietissimi,  
 libri de vero Christianismo: cuius versio Latina aliquot  
 ab hinc annis Londini recusa est, Anglicana autem nu-  
 perrime ibidem prodit: in linguam Slavonicam versi sub  
 prelo sunt, eiusdem gentis vsibus destinati. Altera noui  
 testamenti editio, Graeca videlicet, anno 1700. Serenissimae  
 Reginae nostrae, nunc viduae, liberalitate pro Graecis hodie-  
 nis, quippe quibus, ex Turcarum inuidia verbum Dei ra-  
 rissimum est, <sup>recusa</sup> et certa exemplorum pars <sup>recusa erat</sup>  
 quoque donata ac in Graeciam missa fuit. Proderat, quod  
 ipsum se fugere non crediderim, iam sub huius saeculi ini-  
 tium Londini editio noui testamenti Graeci vulgaris: quam  
 cum inter alias rationes ex eo etiam capite, quod deesset  
 ipse textus authenticus, Graecis minus gratum fuisse  
 percepimus, hac nostra editione vtiliorem operam ipsis  
 nos praestituros credidimus. Praefationem Graecam huic  
 editioni ad Graecos premisit Ioannes Haimannus, Batauus,  
 qui aliquot annis Myrae inter populares suos officio Ec-  
 clesiasticae functus, cum Graecis multam consuetudinem habu-  
 erat: Latinam nos adiunximus in illorum quidem gratiam,

+ ubi Prote-  
 stantibus re-  
 ligiosis exer-  
 citium propter  
 Pontificionum  
 suorum passio-  
 nem, quae et  
 subditorum  
 suorum aulga-  
 ho vel plane  
 non vel a quo  
 dmodum a  
 Pontificis per-  
 mittitur,

in lucē  
 exiit.

x ex se-  
xile-  
Co 27

qui Græcam linguam hodiernam ignorant. Germanis nostris  
lingulari plane instituto non tantum de noui foederis libris,  
sed de integro etiam sacro codice diuina prouidentia  
prospexit: quod scire tibi imprimis volupe futurum  
esse existimo. Nimirum vir quidam illustribus parenti-  
bus, et quod præcipuum est, ex summo Deo natus, nomine  
Carolus Hildebrandus Carsteinius, fautor noster, et car-  
rorum Dei seruorum longe amicissimus, anno 1710. con-  
sultationem in lucem publicam emisit, quo modo vtri-  
usque foederis libri coniunctim et noui testamenti se-  
paratim in usum pauperum vili quomodocumque pretio quam  
emendatissime excudi posset. Tantam videlicet typorum  
multitudinem conficiendam esse monuit, quanta ad omnes  
sacri codicis plagulas requireretur. Ita enim fieri posse,  
vt typi semel sic conjuncti, in ordine consistant, nec opus  
futurum, vt in iterandis Editionibus typothetarum ma-  
nibus denuo inter se coniungerentur, et pro isto labore  
consectum pretium solueretur. Præterea huius rei et  
hanc usum futuram, vt errata typographica, quæ in pri-  
mam Editionem irrepsissent, et sequentibus Editionibus  
tollerentur, adeoque quam accuratissima Editio successu  
temporis prodiret. Hac consiliatio Dei beneficio ad ita  
a plenisque approbata fuit, ut cum ipso Carsteinio  
multi pro suo quisque instinctu ad hoc institutum pecu-  
niam conferrent. Hinc in excudendo nouo foedere, cui  
Psalmi Dauidici deinde iungebantur, initium anno  
1712 factum est, et intra triginta mensium intervallum  
septem Editionibus exemplariorum triginta octo mil-  
lia prodierunt, quorum vnumquodque duobus grossis no-  
Aris, (qua est pars libræ Anglicanæ sexagesima tertia aut  
quarta venditum). Integrorum Bibliorum forma sua  
duabus Editionibus decem millia excusa sunt, et pro-  
xime incunthis anni mense Martio: quinque millia forma  
12ma prodibunt. Quis vtriusque Editionis pretium  
itidem tam modicum est, vt Libræ Anglicanæ grossos no.

g.

stros Missivos centum et viginti sex aut octo circiter  
 equante, maioris editionis exempla <sup>ria</sup> tredecim, minoris au-  
 tem viginti unum emi possint. ¶ Condi bito, Vir maxime  
 Reuerende, quin hanc rem maximopere sis admiraturus,  
 quandoquidem per multi in ipsa Germania nostra eam  
 non satis mirari queunt. Prodiierunt quidem per qua-  
 tuor vel quinque lustra, postquam Deus singularem cogni-  
 tionis sui lucem in his terris denuo exoriri iussit, tot  
 integrorum Biblionum Germanicorum, Separatim quoque no-  
 ui testamenti, exempla, quot per omnes a Reformatione  
 annos vix produsse affirmauerim; tam vix autem pretio  
 vlla unquam aucto vendita esse, quo nunc quidem ven-  
 duntur, nemo se vel audire, vel legere meminert. Unde  
 vel pauperrimus seruus et ancilla, si non integra  
 biblia, nouum tamen testamentum comparare sibi possunt;  
 ut adeo hoc institutum ad cognitionem Dei inter Germanos  
 nostros promouendam quam accommodatissimum merito habeatur.  
 Excitati quoque sunt hoc (Ansternii exemplo hic illic non nulli alii  
 ut, licet non aequo, multo tamen viliori, pretio, quam an-  
 tea fieri consueuerat, <sup>pretio</sup> noui praesertim testamenti libros edi-  
 derunt: nec dubium est, quin plures <sup>in posterum</sup> idem exemplum  
 sint imitaturi. Eadem fors iam quibusdam aliis institutis no-  
 stris, supra descriptis, obtigit. Posteaqu enim Deo duce or-  
 phanotropheum hoc loco extraximus, scholasque pro paupe-  
 ribus praecipue aperuimus, in diuersis Germaniae ciuita-  
 tibus & oppidis hi illi ad imitationem excitati fuerunt.  
 Possem huius rei quam plurima exempla adferre, sed libet nunc  
 vnius tantum atque alterius inuicere mentionem. Augusta  
Vindelicorum quidam pius ecclesiae Minister lectione libel-  
 li nostri, Vestigia viuientis Dei, <sup>adum</sup> summopere excitatus an-  
 no 1702 maiorem pauperum curam suscipere decreuit. Ma-  
 gistratui igitur hoc negotio maiorem in modum commenda-  
 to, ad rem ipsam adgressurus, exiguis admodum subsi-  
 diis instructus, diuino tamen nixus auxilio, quatuor  
 homines adoptauit, illisque filiorum suorum praeceptorem,  
 quem ex Orphanotrophis nostro acceperat, praefecit, ut illos  
 in rebus ad salutem creditu & factu necessariis instrueret.

Quod consilium Deo ita placuit, ut non tantum hisce  
quatuor alimenta necessaria procuravit, sed eorum nu-  
merum intra vnius fere anni spatium ad octoginta ad-  
auxerit. Ascitavit etiam Deus alium quemdam  
pium hominem, qui horum in pauperum usum novam do-  
mum donavit. Qua anno 1703 mense Decembri ab  
Gallis Bauarisque, urbem oppugnantibus, cum multis aliis  
domibus in cineres redacta, quamquam pauperes dimitti  
debuerunt, paruo tamen elapso tempore istis ~~ita~~ a di-  
vina providentia, <sup>ita</sup> denuo prospectum fuit, ut in ipso bel-  
li strepitu non tantum iis ipsis nihil defuerit, sed  
multi etiam ex civibus Augustanis & captivis militi-  
bus apud illos solatium & auxilium invenerint. Postea  
vero, vrbe ab hostibus relicta, hoc institutum Augu-  
stanum Deo fortunante adhuc maiora incrementa cepit  
& in hunc usque diem floret. [Eodem anno 1702.  
Noriberga quoque quidam fidus ecclesie Christi Pa-  
stor, amicus noster carissimus, communicato nobis-  
cum consilio pauperum parentum liberos in legendo,  
scribendo, & necessariis doctrina Christiana capitibus  
instituentos curare coepit. Elegit nimirum ex scho-  
larum Latinarum Noribergensium alumnis ad-  
ultioribus nonnullos, quibus, ab se preparatis, neg-  
tium dedit, ut istos liberos in ipsis parentum ~~ipsa~~  
~~domibus~~ domibus docerent. Adfuit etiam hac usque  
divina providentia huius viri conatui & multorum  
Noribergensium ac peregrinorum animos ad eum  
inuandum flexit, ut discipulis, qui ab initio statim  
trecenti & amplius fuerunt, necessarios libros coe-  
mere & eorum preceptoribus quinquaginta dida-  
ctum solvere potuerit.

Post illud tempus, anno nimirum 1710. homo qui-  
dam rusticus, qui ex vectura vite sibi subsidia com-  
parare consueverat, postquam ad sollicitam

sua ipsius salutis rationem habendam diuinitus excitatus fuerat, videns adeo multos homines, in summa Dei ignoratione versantes, eorum miseria summopere commotus, rudi & deserta iuventuti, quantum in se foret, Deum cognoscendi occasionem suppeditare statuit. Domum ergo in pago quodam, sex horarum spatium hinc distans, extruendi consilium secum agitando, sumptibus ~~autem~~ necessariis destitutus, curru suo equisque diuenditis ad negotium ipsum se accinxit. Loco in incepto, licet multos haberet derisores & aduersarios, Dei tamen auxilio confusus strenue perstitit, domumque tandem in eam statum perduxit, ut nunc ~~duodecim~~ <sup>duodecim</sup> viginti orphani eam habitent qui praeter victum vestitumque necessarium ab pio quodam Theologia Studio, quem <sup>ad hoc</sup> ~~ipse~~ <sup>exhibens</sup> praecceptorem <sup>con-</sup> ~~pre-~~ <sup>stituit</sup>, in timore Domini ~~instructi~~ <sup>erudit</sup>, donec pueri ad opificium addiscendum, puellae vero ad ancillandum dimitti possint. Quomodo autem tria haec <sup>diuinae</sup> ~~in-~~ <sup>in-</sup> ~~stituta~~ <sup>instituta</sup> ab auctoribus suis, nullo certo subsidio <sup>in-</sup> ~~in-~~ <sup>in-</sup> ~~stituta~~ <sup>instituta</sup>, ex sola Dei providentia fiducia ad nostrorum imitationem inchoata sunt, & eodem adhuc modo continuantur; (cuiusmodi plura commemorare de industria praetermittimus) ita quam plurima inter Protestantes Orphanotrophae proxime elapsis annis in Germania nostra inter <sup>Christiana</sup> ~~Protestantes~~ constituta sunt, quae licet certis redditibus gaudeant, nonnulla tamen occasione nostri orphanotrophei exorta esse, partim ex ipsis publicis relationibus, partim ipsorum auctorum ad nos datis epistolis, comperimus.

+  
commendati  
fuerunt

Singulare adhuc Institutum superest pro India Orientali.  
Memineris, Vir maxime Reuerende, in libello nostro, de huius  
loci institutis <sup>edito</sup> Missionariis Danicis, Tranquebaria  
in littore (romandelino inter Malabaros euangelium  
Christi docentium, passim fieri mentionem. Huius de  
missionis ratione et iis, quae in eius subsidium hoc loco  
instituiimus, ex relationibus, a plurimum Reuerendo  
Poehmio in linguam vestram translatis, Tibi forsitan  
plura innotuerunt. Quia vero hoc pro certo scire  
queo, non inique me facturum puto, si praeterea, quae  
postea, quam illa relationes a nobis publicatae sunt,  
ex Missionariis litteris cognovimus, prima huius  
missionis initia paucis repetiero. Anno 1705 exeunte  
vir duo Bartholomaeus Ziegenbalgus, et Henricus  
Plutschowius uterque Germanus, iussu Regis Daniae  
cui a Lutkenio, Theologo primum Berolinensi, deinde  
Hafnienensi, fauctore et amico nostro, iam beato, in In-  
diam Orientalem missi sunt, ut periculum facerent,  
anne quosdam ex gente Malabarica ad Chris-  
tianismum possent perducere. Mense igitur Iunio an-  
ni 1706 salutem et incolumes Tranquebariam delati  
cum ministerium suum auspicarentur, in addiscendas  
linguas, Malabaricam et Lusitanicam, utramque isti  
genti usitatam, primum incumbere coeperunt. Quae  
de re aliisque ad munus suum spectantibus, eodem  
adhuc anno ad Ioachimum Langium, tum tempo-  
ris Gymnasi Fridericiani, quod Berolinense, Recto-  
rem, nunc Theologiae in hac academia Professorem,  
nostrumque adeo collegam coniunctissimum, et ad me  
scripserunt. Illius institutione in dicto Gymnasio, mea  
autem in hac academia Fridericana Hamborsii, et in  
Orphanotrophico victu eodem tempore fructi fuerant:  
unde factum, ut ab utroque nostrum consilia et opem.

1.  
n.

in officio suo sibi expeterent. Inter alia de lingua Mala-  
barica addiscenda difficultate conquerebantur. Adopta-  
verant sibi præceptorem Malabaricum, qui vero propter  
linguarum, quas illi callebant, ignorationem non mul-  
tum ipsis potuit prodesse. Arreptis tamen aliquantum  
linguae Malabaricae fundamentis s. Lusitanicam iam  
in itinere aliquo modo didicerant: ita inter eos sorte  
iacta convenit, ut Ziegenbalgius Malabarica, Plut.  
Schouius autem Lusitanica, præcipuam operam na-  
uaret. Hinc Ziegenbalgius libros Malabaricos vari  
argumenti undique cœmit, ex eorumque frequentissima  
lectione ita profecit, ut intra octo mensium spatium  
sermones publicos habere posset. Deus, cuius nutu  
se in istas terras devenisse, certissimi erant, laboribus  
eorum talem quoque successum impertivit, ut non mul-  
to post ministerii sui incitiam unum atque alterum  
ex ethnicis Christo lucrarentur. Quare illi summo,  
perre latati excitatiq. in incepto alacriter perse-  
re statuerunt. At vero, quæ est communis fiduciarum  
Dei servorum conditio, multa eaque gravissima  
impedimenta sibi obici videbant. Ex parte quidem  
Indorum, hoc maximum impedimentum esse narra-  
bant, quod illi de Christianorum religione, quam exple-  
rorumque vitæ deteriore metirentur, pessime senti-  
rent. Unde eos, quos hanc ipsam amplecti vellet, suspi-  
carentur, omnibus modis ab proposito retractum  
irent, et si quis nihilominus propositum persi-  
ceret, eum omnibus bonis et vivendi facultatibus  
privari adfirmabant. Multo maiora autem ob-  
stacula sibi ab ipsis fieri querebantur, qui ex  
officio Christiano atque ex ipsius Regis India  
mandato ipsos iuvare deberent. Enim vero hæc impedi-  
menta nostri nihil morati officio suo omni fide et

dexteritate fungi adnitebantur. Cum vero ad edifican-  
dum templum, ~~ad~~ erigendas Scholas, ad describendos libros  
Malabaricos et Christianos, aliaque huius generis in-  
stituta externis etiam adminiculis opus sibi effema-  
nerent, Deus multorum Germanorum, qui literas  
Missionariorum à nobis publicatas vegerant, ani-  
mos excitauit, ut in istorum subsidium non medio-  
crem pecunia summam conferrent. Qua ad illos  
feliciter deportata, ad saluberrima instituta usi sunt.  
Longum foret singula enarrare: quare ~~et~~ dunta-  
taxat pauca, quam fieri potest, adhuc attingam, quae  
consecuto tempore ad nos scripserint. Litteris, quas  
anno 1707 ad nos dederunt, quosdam sibi administran-  
ri cupiebant. Hinc anno 1708 exeunte Iohannes Erne-  
stus Grundleus, Philosophiae Magister, qui in Peda-  
gogio nostro Regio-praeceptoris munere adhuc functus  
erat, et Iohannes Georgius Bauingius qui in Academia  
Hiloniensi, quae est in Holsatia, studiis Theologicis va-  
cauerat, postquam Hafnia consuetis ritibus sacro mi-  
nisterio initiati fuerant, iussu Regis Tranquebari-  
am <sup>profecti</sup> ~~missi~~ sunt. <sup>Abiit</sup> ~~Profectus~~ est vtracum illis quidam  
Polycarpus Lordanus Theologiae studiosus, cuius ope-  
ra in orphanis nostris formandis et inspectandis ali-  
quot annos usi fueramus. Postquam igitur hi tres anno  
1709 mense Iulio Tranquebariam peruenerunt, cum  
duobus illis ad paganos in veritatis viam perducen-  
dos, perductosque confirmandos, se se applicuerunt.  
Anno 1711 mense Septembri excommuni consilio Piet.  
Schouius in Daniam profectus est, ut Regi suo uni-  
uersum missionis statum exponeret, <sup>cuius per hunc cessu</sup> ~~quod per hunc cessu~~ <sup>de</sup> ~~per hunc cessu~~ <sup>de</sup> ~~per hunc cessu~~  
gius naue conscensa itidem in patriam remigrauit.  
Interim fama de huius Missionis ortu atque progressu  
in Angliam perlata, Societas de Cognitione Iesu Christi

8

propaganda, quae Londini est, laudatissimo exemplo hisce  
missionariis succurrere decreuit. Lubi de re epistola  
ex Anglia ad ipsos die 4. Ianuarii 1711. scripta, satis super,  
que testatur. Ex qua sequentia, quae ad manus nostras vene-  
re, secum communicare non abs re fore autumo.  
„Simultos in Europa, quibus pietas cordi curaque est,  
„inuenistis admiratores, laborumque vestrorum in Ori-  
„ente ad propagationem Evangelii tendentium, estima-  
„tores, Anglorum certe singularem in iustis gratiam,  
„quam primum ipsi progressum vestrorum typis  
„impressa narratio innotuit. Sicut enim vera serua-  
„toris nostri Ecclesia corpus est, multis constans mem-  
„bris, quorum ipso Princeps est et caput, totam corpo-  
„ris structuram, imò unam quamque eiusdem par-  
„tem solido vigore animans iugique virtutum spiri-  
„tualium influxu corroborans; sic quoque unum quosque  
„corporis huius membrum non potest non intime  
„lectari, quum totum corpus ad ampliorem mensuram  
„statura Christi excrecere percipit. Neque minus  
„sana pietatis cultor gaudebit, cum deprehenderit,  
„exsecrata quasi ethnicorum ossa, vitaeque et spiri-  
„tu caelesti destituta, ad vitam iterum commoueri.  
„sanctioni Dei spiritu, pulsisque profanis superstitionum  
„nebulis ad serenam Evangelii lucem recipiendam dispen-  
„dit. Hac de causa Societas Cognitionis Iesu Christi pro  
„pagatione, in Anglia nomen sortita, non tantum vestrum  
„ad promouendum in Oriente Evangelium, adprobauit  
„studium, sed et considerando zelum, quem in proseguendo  
„hoc, quod incepistis, negotio exseruistis hactenus, Membra vos  
„elegit Societatis, ut vocant Correspondentia, spe freta,  
„fore ut mutuo eiusmodi litterarum commercio, Anstia,  
„quis monitis, iunctaque opera opus Domini plus ultra  
„in dies extendi possit. — A deo verum est, quod  
„in vestris etiam obseruatis litteris, iuuenilem citius et  
„tem ad bonos mores formari, quam senilem; quippe quae

Dum plus uicinato more externa et mortua religionis formae  
adharet, ad sanioris ueritatis gustum adduci agere patitur.  
— — Et quoniam Societas haec ex litteris vestris accepit,  
eandem vos instituisse uia, diuersasque in Idioma Malaba-  
ricum transfudisse Praetextatos, ad uerum Christianismum  
spectantes, non potest non una uoce et consensu adprobare tam  
utile propositum, ac ueterem *Plurimis* diuini benedictio-  
nem coeclis vestris adprecari. Diuturno enim rerum usu  
deprehensum est, ad miniculum hoc ad propagandum non  
sufficere pietatis studium. Summo per in Europa conduxit,  
se. Sed cum non sine causa conqueramini de sumptibus, in  
transcribendis eiusmodi libros impendendis, optantes  
extorpe preli Typographici, omnibusque ad hoc necessariis,  
difficultates hasce superare tanconqueatis; memorata  
modo Societas toto hoc negotio bonis uiris de meliore  
commendato, tantum argentum impetrauit, ut non prelo  
solum Latino, omnique ad hoc requisito apparatu, sed et  
superaddita quinquaginta Librarum Anglicarum summa  
subuenire uobis potuerit, nihil magis in uotis habens, quam  
ut ii, qui ad hoc opus tam uibetali contribuerunt ma-  
nu, de beneficiis iam collato non tantum gaudere que-  
ant, sed et ampliore hinc nanciscantur occasione,  
bona sibi concessa in communem aliorum, praecipue  
Ethnicorum, usum eo libentius conferendi. Ante autem  
quam finem scribendi faciam, de quarta in Angliaso-  
cietate, qua propagando Euangelio in partibus trans-  
marinis operam nauat, uel uerbulum adicere liceat.  
Et hac ad similitudinem uestri in Oriente laboris, quam  
proxime accedit. Viros uobis enarrare possem, tam  
in Ecclesiis quam Politia ad gubernacula sedentes, qui  
honori sibi ducunt, illustri huic religionis propaganda ope-  
ri incumbere. Hinc autem prospicere ideo, magnum eme-  
numentum ad Ecclesias tam Orientales quam Occidentales  
suo tempore esse rediturum, si diuina, ut speramus proui-

identia isthac porro secundaueint incepta — — —  
Vos vero, Reuerendi Viri, serena fronte hanc narrati-  
unculam de ad futurum litterarum commercium in-  
uitationem accipite. Alcar vobis addant hiqua-  
lescunque in Anglia conatus. Eo alacrius ad me-  
ntam vobis propositam deproperetis, quo plures in  
eodem studio currentes deprehendatis. Nobile  
proficere animum, si vel aperta vos vi adgrediatur,  
vel secretis machinis insidias struat, communis ani-  
marum hostis, qui nihil intentatum relinquit, ut  
opus Domini in ipsa s. quod aiunt: herba et primo  
quasi infantia flore suffocet. Veritas semper victrix  
evadit, et si vel maxime prematur, opprimi tamen  
nullo modo potest. Sit victoria vestra in humili-  
tate Christi, et catholicus amor patientia vos ut gl-  
y. p. c. o. m. n. i. a. t. c. i. r. c. u. m. d. e. t. p. r. o. t. e. g. a. t. q. u. o. o. m. n. i. a. t. a. r. d. e. m.  
adversariorum tela frangantur, ~~et~~ — — — Pla-  
cuit Societati de propaganda Christi cognitione, Mi-  
nistros Ecclesie Anglicanae, nimirum Dn. Lewis  
Dn. Anderson et Dn. Watson ad idem litterarum vel  
correspondentia s. si ita loqui licet, commercium in-  
uitare, quorum ille in vrbe ~~Bombay~~ Madras, iste  
in Bengal, hic autem in vrbe Bombay Ecclesia,  
qua Christo ex nostra natione colligitur, praest.  
Exoptat laudata societas, ut Vos, Reuerendi Viri  
amicitia cum his Anglicanae Nationis Pastoribus  
iuncta, ad propagandam in Oriente Evangelium sedu-  
lo utriusque incumbatis, adeoque mutuo auxilio  
consiliisque. Ubueniatis vobis inuiam. Id quod So-  
cietatis iussu dictis Ecclesiae Ministris significa-  
tum est.  
Haece litteras cuiusdam Finc. Gio. Tranquebariam  
perferendas dederunt. Fuit hic Theologiae Studia-  
sus nostras, qui in Angliam ad iuventutem formandam

a nobis missus, provincia hac aliquamdiu fideliter ad-  
ministrata, ex dicta Societatis voluntate artem ty-  
pographicam addidit, cum in finem, ut typorum,  
quos Societas in Indiam mittere decreuerat, <sup>pre</sup> ~~libros~~  
~~ci~~ libros Lusitanicos in usum Missionariorum Tex-  
cuderet. Enim vero hic ipse, capta ab Gallis ad Bra-  
siliam naue, multa dura passus, eademque staturo  
pretio per Anglos redenta, iter reliquum ingressus  
diem obiit. Suppellex tamen typographica, chartæ  
ac reliqua munera, Missionariis destinata precepto  
argento, quod furto ablatum fuit, recte in Indiam  
perueniunt. Quamquam animi alacritatem Missio-  
nariis hic Anglorum conatus ac subsidium addide-  
rit, epistola anno 1712 ad nos missa verbis pluribus  
sunt testati. Doluerunt autem vehementer mortem  
Fin. Kii, cuius in locum, ut nos alium typographum  
vnicum typographia Malabarica, quippe qua sibi ma-  
+ mitteremus, lime opus esse iam antea significauerant, maiorem in  
modum rogauerunt. Interim quia Societas Missiona-  
riis litterarum commercium cum Anglicana Ecclesia  
in India Ministris instituendum commenderat illi  
huius desiderio satis facturi, succinctam totius in-  
stituti sui delineationem ad dictos Ministros miserunt.  
Cuius delineationis exemplum, ad nos perlatum, huc  
transcribere placet, ut ita ex ipsi Missionariorum  
verbis de universo negotio sibi melius constet:

"Ordo nexusque salutaris Instituti ad propagan-  
"dam inter Paganos Orientales vitam Christiani-  
"gnitionem, imprimis inter Damulos, vulgo Ma-  
"labaros dictos, Tranquebaria incepti.

Totius instituti, quod virtute diuina, iussu Serenissimi  
Regis Danie, hic Tranquebaria geritur, verus scopus  
hic est, ut vita lesu Christi cognitio in locis hactenus obscu-  
ris propagetur, Paganorum animi, si qui verba dei ob-  
temperant, ad vitam Christianismi praxin adducantur.

nae saluentur.

Ad hanc metam deproperandam Exorat loci ratio  
postulat. Duae diuersae linguae necessariae sunt. Da-  
mulica vulgo Matabarica dicta, quae praecipua, et  
Lusitanica. Totum igitur opus in binos diuiditur  
coetus, quorum vnus est Ecclesiola, scilicet ita loqui liceat  
cui verbum veritatis annuntiatur lingua Damulica.  
alter est Ecclesiola, cui Euangelium annuntiatur  
lingua Lusitanica. De qualibet paucis seorsim.  
In Ecclesiola Damulica inueniuntur Baptizati,  
Baptizandi seu catechumeni et tres Scholae: cum quibus  
habentur labores publici et priuati. Publici labores  
iii sunt, vt singulis diebus Dominicis duae habeantur  
concioner, omnibus membris congregatis in templo  
incomixto Ierusalem. In concionibus matutinis pe-  
nicopa Euangeliorum Dominicalium simplici ac per-  
spicuo sermone, sine humana eloquentia et scientiae  
coloribus, explicantur, ad internam spiritualem  
animi culturam et viuam praxin applicantur,  
adhibita semper cautione, vt recte secetur sermo  
veritatis. Eadem methodo post meridiem catechis-  
mus secundum B. Speneri explicationem tractatur.  
Ante hac Articulos fidei et Epistolas Dominicales  
docendo absoluiamus. Die sexto cuiusque hebdomadae  
in dicto loco catechisationes Biblicas secundum se-  
riem librorum Noui Testamenti habemus. Prima  
torum laborum perfunctio in eo vertitur, vt in domo  
missionariorum, quam habitamus, quotidie cum mem-  
bris Ecclesiae Damulica, in duas partes diuisis, ca-  
techisationes instituamus. Sunt enim in coetu no-  
stro incipientes et proficientes.

Incipientes sunt pueri et puella minores in scholis  
nec non adulti, qui ex idololatria vetera Ecclesiae Christi  
se applicare desiderant, catechumeni dicti. Hic cate-  
chizando in doctrina Christiana ac ordine salutis

„a

na nobis erudiuntur et instruuntur: quos si vera Religio-  
nis et fidei elementa adolefcenti cupido, ac in agnitione volun-  
tatis Dei, eiusque practica observatione se exercentes ma-  
gis magisque comprehendimus, oratio coram Ecclesia exa-  
mine per sanctum baptismum Christo et Ecclesia implan-  
tando offerimus.

Proficientes nominantur pueri et puella scholarum  
maiores nec non cetera Ecclesia membra magis ad eri-  
tiam & agnitionem veritatis secundum pietatis indolem  
pertinentia, quibus catechizando singulis diebus sancta Aposto-  
lorum scripta a nobis explicantur. Sed sicut triticum  
semper paleam habet admixtam, ita non desunt inter istos,  
qui cognitione mere historica de rebus divinis contenti sunt.  
At vero, quia oratio verum est medium, per quod viam Dei  
cognitio ac divina indoles quaeritur & inuenitur, ex his qui  
dam sexto die cuiusque hebdomadis conveniant, qua hora ani-  
mam suam ad Deum eleuant, & alius post alium, orationi cor-  
dis insistant; hac tamen differentia, ut viri cum pueris in  
vno, & mulieres cum puellis in alio conclave Deum ad-  
orent. Omnino autem semper observamus, quod aetas iuve-  
nilis utriusque sexus semper aetatem senilem & in cogni-  
tione veritatis Christi & in oratione ad Deum vincat.  
Deinde privatissimi etiam labores nobis incumbunt, ut  
sunt 1.) visitationes domesticae; 2.) Colloquia cum mem-  
bris Ecclesiae, secundum uniuscuiusque vel internum a-  
nima vel etiam externum corporis statum; 3.) conver-  
siones ex idiomate Germanico in Samulicam; siquidem  
iam unus Theologiam Freylinghufii, alter B. Speiseri Ex-  
plicationem Catechismi in idioma Samulicam trans-  
fudit; 4.) Elaborationes quorundam Tractatum, quos  
in Europam transmittimus, ad revelandum magis Nostra-  
tibus naturam & Ursprung istius Paganismi, ad quem  
everendum missi sumus: quam ob causam hoc anno duo  
eius modi Tractatus elaboravimus, quorum unus agit  
de Paganismo in genere, alter de forte medica inter

K.

Malabaros visitata.

Nunc etiam mentio facienda est de fructiferis no-  
stris plantariis Ecclesia inter Paganos plantanda, scho-  
las putamus Damulicas. In prima schola erudiuntur  
pueri adultiores, qui legunt Novum Testamentum & ex  
eo discunt dicta Biblica, discunt & Theologiam, Hi-  
storiam Veteris Testamenti Biblicam, Arithmeticam & Cal-  
ligraphiam in Damulico papyro, vulgo Oles dicto.  
Qualibet hebdomade corrigendam exhibent meditati-  
unculam in scriptura dicta, qua secundum analogiam  
fidei explicant & adplicant. Discipuli in hac schola  
ita preparantur, ut proximis temporibus huic instituto  
tamquam scribae, Praeceptores ac Catecheta bono cum fru-  
ctu, ut speramus, interuire possint. In secunda schola, qua  
suas habet subdivisiones, sunt pueri minores diversorum  
profectuum: alii discunt dicta scriptura & libellum de  
ordine salutis: alii legunt Cantica sacra & discunt  
Catechismum ac Arithmeticam; alii discunt Catechismum

+ quas digito etiam arend in-  
scribunt. In tertia  
schola continentur  
puellae, quarum  
aliquae legunt Novum  
Testamentum ac  
historiam Veteris  
Testamenti biblicam,  
discunt Compendium Theologi-  
cum et dicta biblica;  
alii discunt  
Ordinem salutis  
Catechismum et  
litteras elemen-  
tarias.

fine explicatione & litteras elementarias. Prioribus  
duabus scholis duo praesunt Praeceptores; puellis ve-  
ro vidua aliqua probata vita, quae & aliis ministeriis  
praest, a sequiore sexu commode expediendis. Hora sex-  
ta vespertina duae scholae puerorum conveniunt ad com-  
munem Catechisationem; ipsi discipuli prima schola sub  
inspectione Praeceptoris Catechisationem instituunt de ve-  
ritatibus divinis, hora matutina ex Missionariorum  
ore in Catechisatione auditis; ceteri pueri ad qua-  
estiones respondent. Id quod puella quoque faciunt. Quot-  
die horis matutinis & vespertinis preces ad Deum  
fundunt, in duos coetus divisi. Singulis mensibus  
cum tribus hisce scholis examen instituimus, quo  
nota Missionarii singulorum profectus exploramus:  
interim non intermittimus quotidianas scholarum  
visitationes. In his scholis pueri & puella iam au-

merantur 34, quibus de omnibus ad vitam necessariis pro-  
spicitur. Restat, ut non nihil adiciamus de modis, di-  
spargendi semina verbi diuini inter Paganos ipsos, clari-  
tate Euangelii destitutos. Primus hic est: Egressi ad  
coetum Paganorum sermonem cum illis conferimus de la-  
ppu generis humani, de voluntate diuina hominibus re-  
uelata, & de via, qua homo in Mediatore Christo ad  
vitam renouatur. Alter modus est iste: Paruos nostros  
educimus in plateas, pagos & domos, iter facientibus ad  
quietem edificatas, atque in eiusmodi locis, concurrenti-  
bus Paganis, Verbum Domini dictis paruulis cateche-  
tice instillamus, adhibita semper applicatione ad circum-  
stantes infideles. Accedit tertius modus, vbi de Christi-  
ana doctrina libellos in linguam Damulicam conuersos  
quacunque occasione dispergimus. Superfedemus alios  
modos, quibus hoc in negotio vtimar, enumerare, quippe  
qui peculiari libello, duobus abhinc annis in Europam  
misso, a nobis inserti sunt. Pauca haec sufficiant mo-  
nuisse de Ecclesiola Damulica.

Sed & alterius coetus, si licet, Ecclesiola Lusitani-  
ca (a lingua ita dicta) paucissimis mentio facienda  
est: qua lingua in maritimis ciuitatibus India Ori-  
entalis vsitata est, in quibus Europaorum plantationes,  
quas vocant, erectae sunt. In hac Ecclesiola deprehen-  
duntur, ut in precedenti, Baptizati, Baptizandi  
& schola. Et quia hic ordo in plurimis Ecclesia Da-  
mulica antea delineata respondet, tantum modo ea, in  
quibus discrimen attenditur, recensemus. Diebus dominica-  
libus concio habetur Lusitanica hora 9 finita nempe  
Damulica. In qualibet concione iam absoluitur Arti-  
culus fidei circa credenda & agenda, qui a meridie  
in adibus Missionariorum catechizando repetitur, ut ob-  
seruari possit, quam attentos se in audiendo verbo Dei  
praebuerint minores ac adulti, & ad firmandum magis  
animos in veritate. Die quarto cuiusque hebdomadis

4 Catechisationes habentur publicae secundum ductum  
 4 Compendii Theologici a Dno Freylinghufio editi, ad  
 4 hunc usum in linguam Lusitanicam translatis. In  
 4 privatis Catechisationibus, quae quotidie in adibus no-  
 4 stris continuantur, Catechismus & ordo salutis tum  
 4 cum aetate iuvenili tum catechumenis & aliis Ecclē-  
 4 siae huius membris tractantur. Catecheta certis  
 4 horis catechumenos erudit in doctrina pietatis.  
 4 In schola Lusitanica maiores discunt Compendium  
 4 Theologicum, Explicationem Catechismi, Arithmeticam  
 4 & Calligraphicam; legunt Novum Testamentum, eius-  
 4 que dicta sacra memoria tradunt. Hi singulis diebus  
 4 binas horas in schola Damulica lingua Damulicae ad-  
 4 discendae tribuunt; minores discunt litteras elemen-  
 4 tarias, Catechismum B. Lutheri & Ordinem salutis.  
 4 In hac schola pueri & puellae duodecim numerantur  
 4 qui etiam, ut & priores, cum iis, qui ~~liberis~~ <sup>liberis</sup> servantur,  
 4 gratis vestiuntur cibantur & educantur. Ecclesia  
 4 ministris, praceptoribus, scribis Damulicis aliisque,  
 4 qui instituti huius ministeriis praesunt, singulis men-  
 4 sibis datur salarium, ut nihil dicamus de elemosynis.  
 4 In hunc usque diem totum institutum aduersantium co-  
 4 natibus ac machinis in tantas angustias reductum est,  
 4 ut non nisi glorioso Dei auxilio praesidioque, quod cer-  
 4 tissime speramus, remediari possit, quo ex hoc persecutio-  
 4 num aestu non tantum eluctemur, sed etiam in posterum  
 4 causam Dei inter Indos Orientales diuino ardore  
 4 ac optatissimo successu agamus, Christoque animas  
 4 lucremur. Deus ter optimus maximus, qui dedit Fili-  
 4 um suum in lucem Gentium, ut sit salus usque ad extre-  
 4 mitatem terra, stabiliat sanctum hoc manuum sua-  
 4 rum opus, firmet illud contra vim & insidias aduersario-  
 4 rum, perficiatque ad nominis sui aeterni gloriam, & in  
 4 Paganorum aeternam salutem. Ab ortu solis usque ad  
 4 occasum eius sit laudatum Nomen Iehoua! Franque  
 4 baria ad litus Coromandelium in India Orientali d.  
 4 20 Iun. 1712.

[Finkio autem ex Anglia profecto laudata Socie-  
tas Novum Testamentum Lusitanicum Amsteloda-  
mi quam nitidissime exedendum curavit, & anno  
eodem 1711 exeunte aliquot exemplorum centurias  
ad Missionarios transmissit, datis ad eosdem denuo  
humanissimis litteris, ita sese habentibus:

Reverendi Viri,

Speramus, circa hoc tempus Finkium nostrum, qui e-  
lapso mense Aprili ad vos transiturus rarem con-  
scendebat, in India Orientali tandem appulisse. Erat  
is a Societate de propagando Christi Evangelio ad  
vos missus, ut in gerendo Domini opere manus vo-  
bis praeberet auxiliatrices & suppellectili typographi-  
ca, qua amicorum sumptibus erat instructus, verita-  
tes Christianismi eo expeditius spargeret inter Gen-  
tes. Incrementa Scholae & Ecclesiae Malabarica, adeo-  
que totius instituti feliciter coepta scire desideramus  
vehementer: digitum enim Dei, ut Christianos omni-  
no decet, non possumus non admirari in tam ardui  
momenti negotio, quod tam in Chagha Britannia, quam  
aliis terris promotores inuenit, qui ultro erogarunt,  
qua propagando in India Evangelio inservire possunt.  
Ultima vestra monita, qua Anglorum plantationes, quas  
vocant, speciatim respiciunt, altius animis nostris insident,  
quam ut ullis ea impedimentis elabi nobis patiamur, fre-  
rando, remoras, quae quidem in presenti undique nos cir-  
cumdant, divina gratia adspirante suo tempore superatum  
iri; quo, ostio sermonis semel aperto, ut scriptura loqui-  
tur, eo liberiori pede ad gentiles transire liceat, & odo-  
rem cognitionis Christi quous in loco manifestare. Cer-  
tum est, messem instare multam, & ipsis gentilium animis  
radium quemdam altioris convictionis in India tam ori-  
entali, quam occidentali affulgere; laboramus autem in

Europa magna virorum penuria, qui, seposito rerum pri-  
uatarum respectu & vana quidam studio Christia-  
na dexteritate opus hoc adgrediendo, non sibi ipsis  
stipendium vel mercedem lucrari intendant, sed Christo  
animas.

Interca optamus, Reuerendi Viri, ut vos opus cura vestra com-  
missum omni animi nisu urgere pergatis, & benefaciendo vos  
segreges fieri nunquam patiamini. Quo intimius fraterno  
in Christo amore coaluerint corda vestra, eo magis conspi-  
cuis reddetur progressus in negotio salutis inter Ethio-  
cos promouendo. Eam in finem primorum Christianorum ex-  
emplum iugiter vobis ob oculos versetur, quippe in quod ipsi  
Gentiles olim intuenso sacrum mutui amoris vinculum & in-  
timam animorum coniunctionem in Christianis magnopere  
mirabantur, & diuina conuictionis aculeos de veritate  
Religionis Christiana hinc percipiebant. Eadem via &  
vos insistatis, ut veritas Christianismi non per verba solum,  
sed per practicam insuper in vita & moribus expressionem  
Gentilium sepectori eo altius insinuet: hac enim felicissi-  
ma propagandi Christi Euangelium methodus semper fuit.  
Duplex hinc vobis enascetur fructus; cum enim in ipso  
conuersionis lumine anceps quasi hareat homo, & iam cir-  
ca possibilitatem, iam vero circa necessitatem Christia-  
nismi practici varia ipsi suboriantur dubia, ipsa Missio-  
narij vita, doctrinis ad amussim respondeas, viuidas post  
se relinquet conuictiones, & subortos hos scrupulos ex au-  
ditorum animis feliciter eximet. Veterum enim illud di-  
ctum: Cuius vita fulgur est, eius verba sunt tonitrua,  
Missionario iterum iterumque inculcandum esse censemus,  
Vita enim bona omnem humana artis ac eruditionis ap-  
paratum infinitis passibus post se relinquit; cum hic, si illa  
destituatur, hominem inflet, & ad munus Missionarij di-  
gne gerendum profus ineptum reddat.  
Noimus praeterea, humanam rationem in hoc defecti-  
onis statu eo usque languescere, ut ad quodlibet peri-  
culum ac difficultatem expauescat, nescia, quo se vertat.  
Causa est, quia ratio post lapsum a Deo & suauis eius re-

gimine semel auulsa, perpetuis iam in se ipsa agitur  
disfidus, & iam huc, iam illuc vago impetu impellitur.  
Natura vero fidei, qua in propagando Christi Evangelio  
utramque paginam facit, non ita comparata est. Quan-  
do enim imbecillis hominis ratio, inagruente periculo, ani-  
mo deficit, tunc fides in Dei potentiam, cui gratiose est  
vrita, filiali fiducia eo firmitus recumbit. Quando  
ratio obruitur suggestionibus & anxius curis, fides  
curam suam & sollicitudinem omnem paternae Omnipoten-  
tis manus committendo, in huius providentia quiescit.  
Quando denique sibi relicta ratio de progressu operis,  
ob imminenti pericula & calamitates, dubitat; tunc  
fides in Christum, variis Dei promissionibus corroborata,  
diuinam suam energiam eo efficacius experit. Sim-  
plex enim fidei oculus est; & dum ex una parte per-  
uersi seculi mores & degenerem naturam corrigere stu-  
det, ex altera parte non ex propriis viribus, sed bona  
quaque prestanda emortuis; sed ex diuina promissionis  
verbo vnicuique pendet, & de obstaculis, quae com-  
munis animarum hostis nunquam non ingerit, post mul-  
tas deuoratas molestias, tandem triumphat.  
Ne itaque animum despondeatis, si variis cum aduer-  
sitatibus luctandum vobis sit; de catenas vel ex Saga-  
norum vel Pseudo-Christianorum grege Evangelii propa-  
gationi inimicos suscitet. E contrario Spiritu potentia cor-  
robores vos inuicem, apostoli exemplam sedulo intuen-  
tes; hic enim Corinthiis scribit, se Ephesi paulo diutius esse  
mansurum, adiuncta hac ratione; nam ostium, ait, mihi  
apertum est magnum, & aduersarii multi. Ex quo vide-  
re est, apostoli animum aduersariorum multitudine  
neutiquam fractum fuisse; sed eo magis in censum, ad  
opus Domini promouendum. In hunc itaque intuen-  
tes, animum in quavis aduersitate recolligite, & in  
tramite, quo coepistis, sedulo pergite. Valete in Domino.  
Condini die 21 Decembr. 1711.

Societatis nomine subscripsit  
Henricus Newman  
Secretarius.

Nos Germani interim in comparandam Typo-  
graphiam Malabaricam consilia nostra et studia  
contulimus. Misit ex India littera Malabari-  
ca (vulgo Alphabetum) in charta depicta; quibus  
in chalybem incisus matricibusque inde confectis  
iplos Typos fundendos curauimus. Quo facto sym-  
bolum Apostolicum cum versione Latina et Germa-  
nica Speciminis loco heic excedimus. Deinde  
vniuersam Supellectilem Typographicam Ioanni  
Berlino, Theologiae Studio, in Orphanotropheo  
nostro artem Typographicam edocto, et Ioanni  
Theophilo Adlers, Typographo Lippensi commi-  
simus. Utro sese nobis ad hoc negotium Adlers  
offerebat, quod non sine Dei numine fieri cre-  
debamus, quia hic ipse non tantum artis Ty-  
pographicae satis peritus erat, sed litteras etiam  
chalybi insculpere Typosque ex aere fundere cal-  
lebat; cuius sine vtriusque artis adiumento of-  
ficina Typographica diu consistere non potuis-  
set. Die igitur 15. Decembris 1712. hi duo, assumpto in  
itineris futurique laboris societatem adulescentulo, Adle-  
ri fratre, in Angliam, et hinc mense Febuario 1713. in  
Indiam profecti, Tranquebariam cum rebus omnibus  
die 29 Iunii vt celerime ita felicissime peruenierunt.  
vnde paucis abhinc hebdomadibus primitias Typogra-  
phicas accepimus, certiores simul facti, quod eo  
ipso tempore, quum nauis abiit, Nouum Testamen-  
tum a Ziegenbalgio in linguam Malabaricam cu-  
ius ille peritissimus esse dicitur, translatum, sub  
prelo esse coeperit. Narrant etiam Missionariorum  
epistola de edendis integris Bibliis Lusitanicis,  
quorum Specimen iisdem inuolutum erat. Ante  
autem, quam haec ipsa prelo subiicerentur, fortas-  
sis Vetus Testamentum etiam lingua Malaba-  
rica excuodetur.

Diximus supra de suscepta a Plutschouio profe-  
ctione ex India in Daniam. Postquam ergo  
itine

itinere absoluto, salutatis in Anglia fautoribus et amicis,  
in Daniam anno 1713 inuente redux factus, regi illud nunti-  
set, cuius causam missus fuerat, singularem ipsius inuita-  
tiam. In primis autem Regis animus ad missionarios in In-  
dia tuendos, et rebus necessariis iuuandas inter ipsos armo-  
rum strepitus ita singulariter flexus fuit, ut diuina pro-  
videntia ex hoc ipso, quam maxime eluxerit. Plutarcho  
nus deinde mense insecuto Octobri ex Dania ad nos ve-  
nit, ducto secum adolescente Malabarico, qui in sacro  
baptismate nomen Amothei sortitus, et ex India cum  
ipso profectus fuerat. Per integrum semestre nobiscum  
commoratus nonnullos, quos inter supra nominatus  
Kristianus Benedictus Michaëlis fuit, linguam Mala-  
baricam docuit. Quo in studio, ut illi tantum profice-  
rant, ut catechesin Lutheri ac Mathaei Evangelium suo  
Marte interpretari possent, Regis sui iussu cum utrius-  
que suorum Socio in Daniam reuertit.

Hac de isto instituto: quae Tibi non minus grata futura  
confido, quam quae de reliquis memoraui. Viuis, Vir ma-  
xime Reuerende, in America, ipsa pagani, extra Eccle-  
sia Christi communionem constitutis abundantissima. Se-  
cens igitur dictis missionariis rem gratissimam, si inito  
cum ipsis litterarum commercio de institutis, quae ad con-  
uertendos Americanos vestros inter Vos obtinent, illis  
scripseris. Quo in commercio Bodamius noster, et Tibi  
et illis libentissime commodabit. De istis institutis au-  
tem, ut et nos prima quaque occasione facias certio-  
res, etiam atque etiam ab se peto. Habemus episto-  
lam cuiusdam Presbyteri Mathaei sui, ut credo, agrati, Bo-  
tona die 12 Iulij anno 1687 ad Ioannem Leusdenum, Phi-  
lologum olim Ultraiecti in Belgio celeberrimum, scrip-  
tam, ab Laurentio quodam amico nostro, Germanice versam,  
in qua de Joannis Elioti <sup>inuita</sup> quem non immerito America-  
norum Apostolum dici affirmat, studio ad conuertendos

m

12

Ethnicos, deque quibusdam coetibus, ad Christianam religio-  
nem perductis, nonnulla cum voluptate legimus. Quorum  
statum hodiernum cognoscere impetis auct. Fortassis Tu  
ipse, Vir maxime Reuerende alicuius coetus, ex gentibus  
Americanis collecti, Pastores, adeoque eo melius hac ino-  
re nobis gratificari poteris. Non ingrata tamen nobis  
erunt, quacunque de Anglicanis etiam Ecclesiis, natione  
talibus subiungere Tibi placuerit.

Finirem hic narrationem meam, nisi de Academia nostra  
statu quidam se ex me scire velle videreris: de quo igitur  
pauca subiungam. Ad iuris consultorum quidem  
Medicorum et Philosophorum ordines quoad attinet, non  
video, quae de istis Theologo Tibi ego Theologus scribam.  
De tota Academia generatim <sup>non</sup> mouisse suffecerit, quod  
omnium in Germania hoc tempore, a multis habeatur  
florentissima. In ordine Theologico mecum quatuor  
alii Professores sunt: D. Ioachimus Iustus Breithaupt,  
tus Abbas simul Coenobii Bergensis, <sup>quod est</sup> prope Magdebur-  
gum; D. Paulus Antonius, Ioannes Heinricus Michaelis  
et Ioachimus Langius. Nos omnes per diuinam  
gratiam coniunctissime viuimus, et pro suo quisque gra-  
tia modo opus Domini serio tractamus. Auditores no-  
stros non tantum doctos effigere, sed etiam vere pios  
reddere, adeoque Ecclesiae Christi tales Ministros preparare  
conamur, qui verbum veritatis recte scire possint, nec  
voce tantum, verum exemplo etiam suo greges suos  
doceant. Qua in destinatione etsi adhuc variis improbo-  
rum vexationibus expositi fuimus, Deus tamen et  
patientiam et victoriam semper nobis concessit, quam  
et in posterum concessurum esse confidimus.

Quod reliquum est, pro donis, quae Orphanotropheo nostro  
his separatim temporibus misisti, quorum priora quidem,  
ut initio dixi, nescio quo casu, non allata sunt; Tibi  
Vir maxime Reuerende, gratias ex animo ago, hunc  
adiunctum programmatum a me editorum fasciculum,

tanquam grati animi qualemcumque testem, mitto. Persua-  
sum Tibi habeas velim, me ex eo tempore, quo nobis per litte-  
ras innotuisti, creberrimam Tui in precibus ad Deum fecisse  
mentionem, nec unquam eam facere desitutum esse. Illud  
mutuum amoris Christiani officium, ut et mihi, collegis,  
que meis, prout liberalissime promissisti, porro praestes, etiam  
atque etiam rogo atque obtestor. Ita futurum esse credo,  
ut licet locorum intervallo disiunctissimi simus, animi ta-  
men nostri in Deo in dies magis magisque conjungantur,  
et tandem in coelesti patria, ad gloriam Dei et salutem  
nostram sempiternam de facie etiam invicem nos perro-  
scamus. Ita facit Deus propter Christum, filium suum  
communem nostrum hospitalem! Amen. Vale. Collega  
mei paullo ante nominati, nec non duo isti, quos in  
Pastoratu habeo, Freylinghufius et Hieglebeus salu-  
tem Tibi impertunt. Data Halae Saxonum ad. d.  
19 Dec. 1714 Halae Saxonum.

Epistola ad Matheum  
Napona in tundra  
occidentali niffa.

16 II/1 23